

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

IEȘTE DE DOUA ORI PE LUNA.

Redactor IOAN NĂDEJDE.

No. 4. an. IV.

Iași 1884.

Privim ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi două numere unul după altul.

Ieste sau nu Dumnezeu?*

Am sfârșit cu chestia începutului materiei și am văzut că n'avem încotro și trebuie să admitem că materia n'are început nici sfârșit în timp.

Acuma venim la un feliu de teiști mai rafinați cari se pot mulțami cu eternitatea materiei, dar pretind, că deși D-zeu n'a creat materia, dar a creat lumea, a dat formă materiei întocmai după cum facem și noi când schimbăm materie brută în feliurite mobile ori unelte potrivite cu scopurile noastre. Acești teiști s'ar putea sprijini și pe biblie, dacă ar găsi că au nevoie și de acest document literar așa de întins în toate părțile de cei ce își căutau acolo sprijin pentru părerile lor. Am zis că ar putea să se sprijine pe biblie, căci mulți specialiști pretind că vorba evreească pusă când ie vorba de crearea lumii nu ar putea însemna a crea din nimic. Acești teiști ar admite deci că în spațiul fără margine ieste, afară de materie, și D-zeu încă și ar scoate necesitatea existenței lui

---

*) Vezi No. 1, 2 și 3 Cont. an. IV.

D-zeu din faptul că materia se află în mișcare și că materia trebuie numai de cît să fi primit mișcarea de la cine-vă care iese în afară de dînsa. Acest *prim motoriu* trebuia să fie Dumnezeu.

Argumentul acesta pornește de la presupunerea că starea firească a materiei este nemișcarea, căci, zic ieii, ne putem închipui materia în repaus și ideea de mișcare nu este numai de cît legată de materie. Tot odată fac teiștii greșala de a lua cuvîntul inerție în înțeles reu, oare-și cum ca o dușmănie în potriua mișcării. Adevărul este înse că materia își păstrează starea de mișcare orî cea de repaus atîta timp cît nu lucrează asupra ieii alte cauze exterioare.

Prin urmare materia n'are, ca să zic așa, preferință pentru repaus orî pentru mișcare, ci urmează a fi într'un feliu orî în altul pe cîtă vreme cauze externe nu o silesc să-și schimbe starea. Decî ne-ar ajunge să admitem că materia, precum este eternă, este de asemenea din eternitate în mișcare și că mișcarea n'are început după cum n'are și materia însă-și.

Alt fapt care a făcut pe teiști să se înșele a fost că s'au lăsat ademeniți de afirmarea că materia nu se pune în mișcare fără o *cauză exterioară*, fără ca o *putere* sau *forță* să lucreze asupra ieii. Mai întăiū pentru a nu fi greșiți trebuie să zică că materia nu numai nu se pune în mișcare fără o *cauză exterioară*, din afară, ci tot astfel nu se pune în repaus fără *cauză* din afară.

Pornind de aice teiști ziceau că dacă materia trebuie să aștepte lucrarea *puterilor* pentru a trece din o stare în alta, cu atîta mai mult a trebuit să fie o *putere* nespuse de mare care să fi dat materiei cea di'ntăiū izbitură la începutul veacurilor, adecă că după cum sînt mulțime de puteri cari cîrmuesc materia tot astfel trebuie să fie o *putere* supremă care este substratul ce se manifestă sub feliurite chipuri de puteri speciale. Această presupusă inferioritate a materiei față cu *forța* care dă legi materiei o întrebunțază cu destulă ghibăcie *Flammarion* în scrierea sa *Dieu dans la nature*.

Greșala iese că din necunoștință ori din nebăgare de samă n'au voit să vadă ca *forță* ori *putere* iese un nume căruia nu-î corespunde în realitate ce-vă deosebit de materie. Căutînd cu de amăruntul pricina care pune în mișcare niște materie în repaus ori în repaus niște materie care se află mai înainte în mișcare, aflăm că așa de vestita cauză exterioară iese altă cantitate de materie.

Să presupunem o boambă în mișcare cu o iuțală oarecare, această boambă dacă ar fi fost aruncată într'un spațiu deșert cu totul de materie, s'ar mișcă în eternitate, dar fiind că o aruncăm în aer de aceea se izbește neconținut de particule materiale și pierde din mișcare până ce după ce o pierde toată numai are de unde înainta și din starea de mișcare trece în cea de repaus. Acest fapt s'ar întimplă până la capăt așa cum l'am descris dacă boamba ar fi aruncată în aer și n'ar fi supusă atragerii pămîntului. Să luăm alt exemplu. Să presupunem o întindere netedă și orizontală de gheață, dacă vom arunca pe această întindere o boambă ca la popice, vom vedea că după ce va merge de a dură un timp oarecare va sta pe loc. Care iese pricina din afară care a făcut ca această boambă să treacă de la starea de mișcare în cea de repaus? Nicî una alta de cît frecarea de aer și de gheață, deci altă materie pe care a întîlnit'o boamba în drum. Să presupunem că o boambă lovește un turn, cărămizile și pietrele vor zbură în toate părțile, de la repaus vor trece în mișcare. Deci așa numita putere nu iese altă ce-vă de cît tot materie. După cum iese în aceste exemple ușoare de înțeles, tot așa-î în toate fenomenele. Acuma a ajuns fizica destul de departe pentru a putea să ne explicăm până la un punct și acele așa numite puteri fizice multă vreme tainice. Așa iese cu *atracțiunea univ. rsă'ă*. Multă vreme a fost privită această așa numită putere ca o însușire ascunsă a materiei, ba chiar ca ce-vă nepriceput de mintea omenească care face ca particulele să tindă una către alta; nu mai lipsea de cît vre un teist care să zică că atracțiunea universală iese D-zeu! Acuma înse se admite că

materia nu se atrage, ci că lucrurile se petrec întocmai ca și cum s'ar atrage după legile aflate de *Newton* și chiar *Newton* nu admitea o atragere reală. Acuma se admite că eterul în mișcare izbește materia ordinară și tot o dată particulele materiei ordinare cît și ale eterului se rotesc în jurul lor înse-le, din aceste mișcări se poate explica cum de urmează că particulele materiale sînt împinse unele spre altele cu atîta tarie în cît se par a fi înzestrate cu atracție întocmai după legile lui *Newton*. Ar fi de datorie noastră să intrăm în amărunte asupra acestui punct și chiar vom intra, dar nu acuma în acest articol. Ne mulțămim de o cam dată numai cu arătarea că această idee nu-i de loc numai a ateilor, ci iese împărtășită de lăuferii teismului: de părintele *Secchi*, de starițul *Moigno*. Prin urmare; așa fiind, nu vom fi fulgerați de teologii de la „*Revista teologică*.” I-am pofti să cetească cartea lui *Secchi*, dar ne temem că nu o vor putea pricepe și poate nici nu vor fi avînd cînd, căci nu le-ar rămănea timp de ajuns pentru a căuta citații în comoara de sudalmă a sfintei scripturî. Apoi am văzut și cît de frumos au înțeles pe bietul *Paul Janet*, de vreme ce adausurile menite a ne nemici pe noi se prind de capitolele lui *Janet* ca nuca de părete.

După cum s'a explicat atragerea prin niște mișcări ale materiei, tot așa se explică și electricitatea și căldura și lumina și magnetismul. Așa că putem zice, cu conștiință că sîntem în armonie cu starea de acuma a științei, că *toate fenomenele fizice ale lumii aceștea se reduc la materie în mișcare.*

În urma acestora putem zice că după cele ce știm acuma ar fi o greșală să mai vorbim de putere ca de o însușire a materiei cum face *Büchner* în cartea sa „*Putere și Materie*” și trebuie să spunem limpede că puterea sau forța nici nu există, că în spațiul fără margini nu iese de cît materie în mișcare de feliurite feliurî. Am putea arată că nu avem drept a presupune ființa puterei și prin următorul raționament, pe care, deși ni se împuță

că-l întrebuițăm prea des, tot îl arătăm și aice, căci ie locul lui: „Orî ce există în lume cu existență proprie trebuie să ocupe loc în spațiu, adecă să fie întins. Un ce „întins trebuie să fie orî penetrabil orî nepenetrabil. Ceea „ce iese întins și penetrabil se numește spațiu, ceea ce „iese întins și nepenetrabil, materie; deci nu iese în „lume de cît spațiu și materie. Puterea nu există căci „ar trebui să fie mai întăiî întinsă și apoi orî penetrabilă, cînd s'ar confundă cu spațitul, orî întinsă și nepenetrabilă cînd s'ar confundă cu materia.”

Prin urmare nexistînd putere nici nu poate fi vorba de o cîrmuire a materiei din partea puterilor și prin urmare a lumii din partea lui D-zeu și a trupului din partea sufletului și toate vorbele frumos închipuite ale teologilor teiști ajung cu totul zădarnice.

Alt fapt căre-l putem aduce ca sprijinitoriu pentru ideea noastră cu eternitatea mișcării iese ceea ce am numit altă dată *periodicitatea lumilor*.

Sub această numire înțelegem fenomenul desvoltării lumilor, al pieirei lor și în sfîrșit a realcătuirii lor din nou.

În știință iese foarte cunoscută ideea lui Laplace, unii zic a lui Kant, despre origina sistemului planetariu. Făcînd presupunere că există o dinioară în locul sistemului nostru planetariu o masă de materie gazoasă, fierbinte și înzestrată cu mișcare în jurul unei linii ce-i trecea prin centru, putem înțelege în mod mecanic formarea planetelor, a sateliților și mișcările acestora ca produse prin cauze mecanice. Nebuloasa nerezolubilă (așa se numesc masele de materie gazoasă de felul celei pomenite aice) învîrtindu-se în jurul osiei a trebuit să se turtească și să i se micșureze dimensiunea măsurată prin linia în jurul căreia se învîrtea și în același timp să se înfle pe la ecuator. De la o vreme s'a despărțit un inel de materie gazoasă în regiunea ecuatorului, acest inel a ramas tot mișcîndu-se în jurul linii i ce formă osiea nebuloasei. Pe urmă inelul a trebuit să se rumpă dacă nu îndeplinea niște condiții grele de îndeplinit și dintr'însul s'a făcut o planetă, această pla-

netă a urmat a se învîrți în jurul masei nebuloase încă nedesfăcută și tot o dată a căpătat și rotire în jurul unei osii a sa din pricina nepotrivirei iuțelei în mișcarea feței interne a inelului cu iuțala în mișcarea feței externe a inelului.

Din pricină că partea din afară a inelului se mișcă mai iute, de aceea și rotirea planetei în jurul osicii a trebuit să aibă loc tot în același senz ca și rotirea nebuloasei. Așă s'au format toate p'anetele și tot așă din planete s'au format sateliții, cum iese luna pămîntului nostru. La unele planete mai mari numărul lunelor ajunge până la opt, așă că planeta cu lunele ieii formează ca o repetare, pe scară mai puțin întinsă, a sistemului planetariu. Se înțelege că sateliții ca mai mici a trebuit să se recească mai iute și poate că unora di'ntr'nsii le-a slujit ca soare planeta centrală și că vieața ce se va fi dezvoltat pe dinșii (?) s'a sfîrșit cînd s'a recit planeta ce le dădea lumină și căldură. Așă iese foarte cu puțință ca într'o vreme pe cînd pămîntul va fi fost încă în faza în care acuma iese soarele să fi fost luna în faza în care acuma iese pămîntul. De la o vreme planetele s'au recit și pe acele ce se aflau în condiții potrivite sub înriurea căldurei și luminei soarelui s'a dezvoltat vieața și va veni vremea cînd soarele se va reci și iel și atunci se va stînge și pe planete vieața.

Soarele și cu planetele ce-l încunjoară și cari sînt trup din trupul lui nu va sta pe vecie în starea și sub forma aceasta. Planetele trebuie, ori cît de încet, să pîeardă din iuțală și să cadă de la o vreme în soare și materia care alcătuea sub forma gazoasă o masă nedespărțită va ajunge să formeze de asemenea iarăși o singură masă însa solidă, rece și întunecată. Sfîrși-se-vă oare istoria sistemului planetariu ast-feliu? Firește că nu, materie fiind eternă ar fi trebuit să fi ajuns de mult la această stare, o verigă în lanțul fenomenilor, și n'ar fi fost de unde să se fi produs nebuloasa din care trebuie să se fi făcut sistemul nostru.

Este de crezut că acele globuri solide în care se va fi grămădit toată materia di'ntr'un sistem planetariu, se vor izbi unele de altele și că ast-feliu se va putea din nou preface materia în starea găzoasă și apoi din acea masă găzoasă să se despartă iar nebuloasă ca cea din care am spus că a venit sistemul nostru planetariu, așa cum ne arată teoria lui Laplace. Dacă vedem prin ce chip ar fi cu puțință ca lumile să fie periodice și ca în vecie să se repete una după alta starea de nebuloasă găzoasă și starea de sistem planetariu de felul celui de acum. Aice nu voiū mai întră în amărunte nici nu voiū înșiră multe fapte observate de astronomi cari ne dau dreptul de a admite asemenea facere și desfacere a lumilor, cetitorii vor bine voi a ceti în „Contemporanul“ anul I-ii în articolul „Ce știm despre lume?“

Prin urmare admitînd, cum și trebuie, că materia este eternă și că totdeauna a fost în mișcare, avem explicarea lumilor cu evoluția lor și prin urmare vedem că lumile n'au nevoie de un D-zeu pentru a se alcătui și a se desface, toate fenomenele urmează în chip fatal din materia în mișcare.

Așa că putem privi ca sfîrșită acea parte din articolul nostru care avea de scop a dovedi că nu au drept teiștii să presupue că materia cere numai de cît existența unui D-zeu care să o facă din nemică și cel puțin să-i dea cea întâiū brîncitură spre a o pune în mișcare.

În numărul viitorii vom arăta că nici argumentul scos din așa zisa alcătuire inteligentă a lumii nu are vre o valoare.

(va urmă).

I. Nădejde.

Agricultura științifică *)

(sfîrșit)

G. Ville zice : „Orî care sistem de cultură ce nu în-

---

*) Vezi No. 3 pag. 94.

„trebuiețază ca îngrășare de cît gunoiu făcut pe moșie cu „fin cosit de pe finațuri neîngrășate și dat ca hrană vitelor „nu-î în stare a da vre un folos și trebuie de respins.“ Arată apoi că pe o moșie de 100 de hectare, cele 50 de hectare lăsate finaț precum și capitalul vîrit în vite nu aduce nici un folos. Ca să dovedească și mai bine părerea această iea ca exemplu budgetul moșiei de la Bechelbronn de pe vremea cînd Boussingault iera proprietariul și directoriul iei și în care se întrebuița ca îngrășare numai gunoiul. Ca închiere scoate că vitele n'aduc nici un folos și finațul de asemenea, că ogorul ie prost îngrășat și că cîștigul ieste neinsemnat.

Apoi dă un exemplu de cultură științifică din Engli-tera și a nume moșioara lui „Prout.“ Acesta cultivă de 20 de ani o moșioară mare de 180 de hectare și a nume face neconținut grîu, neîntrebuițind de cît îngrășări chimice, și cîștigă mult. De arat, ară cu plug cu aburi; recoltele le vinde de pe lan la mezat și de 20 de ani de cînd lucrează hectarul a adus în mijlociu cite 36 de hectolitri de grîu. G. Ville zice că experiența lui Prout dovedește că teoria îngrășărilor chimice ieste adevărată, dar că nu poate fi aplicată de cît în Angliea sau în alte țeri în cari ieste obiceiul de a vinde recolta de pe lan și în care aratul se poate face cu vapor, de vreme ce sînt proprietăți tot mari și societăți puternice pentru aratul cu aburi.

G. Ville întră apoi în amărunte foarte însemnate și arată la ce primejdii s'ar putea așteptă acel care nu știe cum să-și împartă pămîntul de lucru și cum să-și prubuluească numărul vitelor de muncă și al plugurilor.

„Presupun, zice iel, că după pilda lui Prout ai voi să lucrezi numai grîu, fără alt ajutoriu de cît vitele hrănite pe moșie. Ieu ca pildă o moșie de 100 de hectare.

„Pregătirea pămîntului nu poate începe de cît pe la 15 august, după ce s'a ridicat grîul de pe cîmp și se întinde până la 30 octomvrie, cînd trebuie să fie sfirșite semănăturile; deci lucrul trebuie să fie gata în 75 de zile, cu semănatul cu tot.

„Dar dacă scoatem duminecile, serbătorile și zilele cu vreme rea, ajungem la numărul de 60 de zile.

„Pentru a ară o dată miriștea, apoi a o grăpă, pe urmă a o ară a doua oară la 25 de centimetri de adîncime, a o grăpă iear, pentru a duce pe ogor gunoiul și îngrășările chemice și a le împrăștia apoi și pentru semănat — trebuie în număr rotund atîta muncă ca și cum am ară de 4 ori la adîncime tot de cite 25 de centimetri, ori și alt-feliu trebuie atîta cît s'ar cere spre a ară o întindere de 400 de hectare o singură dată.

„Înse un plug cu trei cai ară $\frac{1}{2}$ de hectar pe zi; ast-feliu ar trebui să arăm cite 7 de hectare pe zi, și pentru aceasta ne-ar trebui 14 pluguri și 42 de cai ca să putem lucra 100 de hectare.

„Dar după ce am semănat griul, ce să facem cu caii și cu lucrătorii? Să vindem caii și oamenii să le dăm drumul? Ieste cu puțință?

„Ce felu de muncă putem pretinde de la niște lucrători cari știu că au să fie în curînd dați afară?

„Deci nu-ți chip de lucrat numai griu de toamnă și prin muncă de toamnă numai.“

Pe urmă face presupunerea că am împărți cele 100 de hectare în două bucăți de cite 50 de hectare fie-care, una pentru cereale de primăvară și alta pentru de cele de toamnă. Acuma ar avea 200 de zile pentru lucratul pămîntului și prin urmare n'ar fi nevoie de cît de 7 pluguri și de 21 de cai. Se înțelege că acest sistem îi mai bun de cît cel di'ntăiu, dar autoriul observă că după ce s'a semănat griul de toamnă, tot remîn prea multe vite și prea multe pluguri și lucrători pentru munca de iearnă și de primăvară.

În sfîrșit arată că se poate împărți pămîntul în trei bucăți. Pe una samănă griu de toamnă pe alta griu de vară și pe a treia o lasă paragină.

Prin acest chip avem 300 de zile de lucru, căci bucata lăsată paragină se poate pregăti pentru griu de toamnă de la iunie la sfîrșitul lui septemvrie și această împărțire nu cere de cît 4 pluguri și 12 cai. Dar dacă ie vorba de cultivat ast-feliu, mai trebuie încă 100 de hectare pentru

fiinaț, căci alt feliu nu-i gunoiu (presupunind că se îngrașă cu gunoiu).

După ce respinge și acest din urmă sistem ieată ce propune.

Are 200 de hectare de pământ le desparte în două părți, 100 de hectare fiinaț și 100 pentru lucrat. Această din urmă parte o desface în trei ca în exemplul din urmă, pentru griu de toamnă, pentru griu de vară și pentru paragină. Inse, și aice încep deosebirele, îngrașă cu 600 de chilograme de îngrașare chemică omoloagă No. 1 (adecă: 200 de chilograme de superfosfat de var, 100 de clorură de potasiu, 195 de sulfat de amoniac și 105 de sulfat de var) și dă vite la păscut pe acest fiinaț. Ast-feliu fiinațul prefăcut în imaș bogat îngrașă vitele, produce carne și aduce aproape fără muncă 300 la 400 de franci cîștig la hectariu. În anii următori nu mai iește nevoie de pus îngrașare așa de multă, ci numai o mică citime care să acopă pierderea suferită prin exportarea cărnei.

Așa dara din cele 100 de hectare care după metoda obișnuită de cultură slujau pentru pășune și decî pentru gunoiu și cari nu aduceau aproape nici un folos — avem o cultură de carne foarte aducătoare de cîștig.

Să vedem ce face cu celelalte 100 de hectare. După metoda obișnuită cele 33 de hectare lăsate paragină n'aduc nici un folos altul de cit că ne dau puțința de a îpuțină numărul plugurilor, a cailor și a oamenilor. G. Ville inse propune alt-feliu. Iel întrebuițază cele 33 de hectare lăsate nesemădate pentru producere de îngrașare fără să mai aibă nevoie de animale și anume ieată cum. Se știe, zice Ville, că trifoiul (le trèfle) are însușirea de a absorbi azotul din aer. Deși acest fapt nu ie primit de toți oamenii de știință speciali, dar Ville citează experiențe din cari urmează că punind fosfat de var, potasă și var fără vre o sare de azot a căpătat trifoiu cu multă materie azotoasă și decî azotul trebuie să-l fi luat din aer că din pământ n'avea de unde. Cum am zis folosindu-se de această prețioasă însușire a trifoiului a semănat trifoiu în griul ce se află pe

bucata menită a rămănea neșemănată cu griu la anul viitoriu trifoiul omoară buruienile și nu strică griului. Toamna adecă după seceratul griului, grăpează cu tărie și dă 1000 de chilograme de îngrășare complectă No. 6 — adecă îngrășare minerală fără azot (400 de chilograme de superfosfat de var, clorură de potasiu la 80 și sulfat de var 400 de chilograme; — în valoare de 92 de franci peste tot). La anul trifoiul crește nalt de un metru; recolta iese de 30 la 40 de mii de chilograme pe hectariu și cuprinde la 250—300 de chilograme de azot. În luna lui iunie culcă trifoiul cu un vâlătuc și presură pe deasupra 4 sau 5 sute de chilograme de var nestins prefăcut în pulbere, apoi la vreme potrivită îl îngroapă cu plugul.

Ast-feliu poate lucra bucata cu trifoiu de la iunie la august cind is slobozi lucrătorii și tot o dată face de ciștigă fie-care hectariu 3 sau 400 de franci prin azotul ce și-lu încorporează și care ast-feliu prefăcea îngrășarea necomplectă No. 6 în îngrășare intensivă No. 1 și tot o dată ne mai fiind nevoie de cit de o arătură, în loc de trei trebuitoare la paragină, se mai face și economie de 60 de franci, cel puțin, la hectariu. Acest gunoiu pregătit pe loc n'are nevoie să mai fie cărat și n'avem trebuință de vite cari să-l facă. Pământul de alt-feliu se îmbunătățește, căci primește așa de strașnică îngrășare. Din economia făcută cu necăratul gunoiului remin parale pentru cumpărat partea minerală a acestei îngrășări pe care Ville o numește *fumier sideral*. Pământul ast-feliu îngrășat aduce 40 până la 45 de hectolitri pe hectariu, iear neingrășat ar aduce 14 sau 15!

„Gunoiul costă 15 până la 18 franci tona și cere 700 până la 800 de franci pe hectariu pentru o îngrășare de 50000 de chilograme. Gunoiul sideral costă 5 sau 6 franci tona și prin urmare 50000 de chilograme nu ajung la mai mult de 200 până la 300 de franci pe hectariu; fabricarea lui nu atirna de animale..... Faci mai simplă pregătirea pământului și deci o economie numai de aice de 60 până la 100 de franci pe hectariu.“

Din toate cele spuse se vede cît de tare greșesc cei ce cred că gunoiul iese numai de cît trebuitoriu pentru ogor și că prin urmare numai de cît trebuie de păstrat niște finaț care să ne dea hrană pentru vite și prin urmare gunoiu. Ca să facă și mai limpede că gunoiul nu se cere numai de cît, G. Ville presupune că s'ar apuca cine-vă să îngrășe cu gunoiu niște pămînt lipsit de fosfat de var. Ce folos va avea și cum va putea să aibă recolta bună de grîu fără fosfat? Din potrivă punînd îngrășare minerală îmbunătățim pămîntul și indirect chiar rasa animalelor și a oamenilor, căci pe un asemenea pămînt lipsit de fosfat de var toate ființele sufăr. Tot așa s'ar întimpla dacă n'am da var unui pămînt lipsit de acest mineral și prin gunoiu nici un folos nu vom aduce.

Prin îngrășările chimice s'a sfîrșit cu pămînturi rele, orî ce pămînt poate fi prefăcut în roditoriu și pe orî ce pămînt putem produce după gust ce plante vom voi, bine înțeles dacă condițiile climatice sînt potrivnice.

Credem că specialiștii noștri în agricultură ar face bine să împrăștie cunoștințele științifice asupra agriculturii, căci alt-feliu și pămîntul se sacă și trebuie să ne luăm nădejdea că se va putea vinde grîul de aice cu preț. Îndată ce producîndu-se îndoit sau întreit cît acuma pe falce va costă mai eften, se va putea vinde și concurență se va face cu cel american.

Ca închiere ne mirăm numai de un lucru în adevăr ciudat și vrednic de mierare: cum se face că grîul șede nevîndut și prețul lui iese jos de tot și cu toate acestea pînea tot scumpă, ba cum spun ziarele chiar se mai scumpește? Mare minune! Bine ar fi dacă s'ar gîndi oamenii la pricina acestei scumpeții și la leacul cuvenit.

(după discursurile citate
ale lui G. Ville).

I. Nădejde.

O zi și o noapte la Sulina

(provestire a prietenului mieu)

Am auzit că cea mai bună și mai frumoasă vânătoare o poți face în Dobrogea și m'am hotărit și ieu să merg o dată acolo ca să văd cu ochii miei ce poate găsi un vânătoriū prin mlăștinele și stufariile Dunărei.

Aveam o scrisoare cătră un pascariū de la Caterlez, sat așezat la gura San George nu departe de malul mării. Plecăi cu vaporul de la Galați la 6 ceasuri demineată și la patru am ajuns la Sulina, orașel neînsemnat pe termul mării dar cu toate acestea foarte comercial și vioiū. La debarcare ne așteptau autoritățile și după împlinirea tuturor formalităților m'au lăsat să ies pre mal.

N'a trecut nici un șfert de ceas de la debarcarea mea de pe „Iris“ și soarele se acufundase cu totul în mare și numai niște raze rătăcite mai lumineau ici colea ceriul. Di'ncolō peste Dunărea se auzeau niște cîntece ciudate și lumina farului cînd roșă cînd galbănă luminea stîncea singuratecă pe care ieră așezat farul. Nimene altul nu debarcase la Sulina.

Un băiețel mic cu un fes care-i cădea tocmai pe nas, mi-a apucat pușca și geamîndanul și a început a alergă cu dînsule înaintea; de abiea mă țineam de ture așa de tare alergă; peste cîte-va minunte ajunserăm dinaintea unui birt, unde după spusele băietului ierău și odăi de dormit. Întrăi în lăuntru și îndreptîndu-mă cătră birtaș, om scurt, cu capul mare și pleșuv, parcă nici nu mai avuse vre o dinioară un fir de păr pe dînsul.

— Aveți, domnule, odăi de dormit ? îl întrebăi.

— Cum nu ! se poate dormi aice, în salonul acesta, de ce nu?.. foarte bine, și mîncare avem și bere bună, vin de Odobestî....

M'am uitat mai cu băgare de samă la dînsul bat nu părea, orî de ieră bat, puțin se cunoștea. Odaea, cărei, îi zisese iel „salon“ ieră joasă, podul ieră negru de fum și de muște, de mijlocul lui atîrnă o lampă cu trei focuri

care făcea mai mult fum de cît lumină. Podelele pe jos erau vechi și rele, cu găuri și crăpături; așa erau de murdare și de zoioase că par că nu fuseseră spălate de pe cînd se zidise casa. Pe lîngă pereții din jur în prejur ieră un sir de bănci, zugrăvite și iele odineoară, pe vremea lui Adam, dar acum a șterse și roase ca vai de dinsele. Mesele nu erau mai frumoase de cît băncile. Pe lîngă acestea o putoare de te dădea jos de pe picioare.

— Bine, domnule, vād că ai poftă de șuguit, iești, cum se vede. om vesel, dar să poate să spuî D-ta că a-ice în „salon“ ie cu puțință de dormit?

— De ce nu? Foarte bine, dacā omul vrea să doarmă. doarme ori și unde, mai bune odăi de cît aceasta n'am. Și la urma urmei, tot n'ai să dormi, ai să te duci unde-î vedea cu ochii de țintări.

Vorbea, foarte logic și n'am avut ce să-î respund.

Peste cîtă-va vreme „salonul“ s'a împlut de feliu de feliu de oameni, mai cu samă erau mulți păscaři. Cu mare băgare de samă se uitau la mine și apoi se puneau la mese, iear birtașul, femea lui, o ființă slabă ca un țir, și un băetan le dadeau vin, bere și ceaiu. Birtul nu ieră de cît o ceinărie rusască, clubul tuturor păscařilor și mārinarilor ruși.

M'am mieraț mai mult de obiceiul birtașului: îndată ce cererea cine-vă nu vin iel aducea două, bea împreună cu muștereu și apoi luă parale pe amîndouă päharele. Mă simțeam nu prea bine într'o societate de oameni, cari te-ar fi vîrit în boală de i-ai fi întîlnit fie și numai cîte pe unul la un loc cam dosnic, noaptea. Vorbeau tare, toți de o dată, fără să-și bată eapul de-î ascultă cine-vă ori ba. Beau mult și răpede și mîncau puțin. M'am așezat și ieu la o masă și am cerut o porție de ceaiu. Birtașul în dată a sărit de la bufet unde sta și privea la mușterei și s'a apropiat răpede de mine cu două pähare de vin negru.

— M'am gîndit că domnului după o călătorie de la Galați.— (Domnul de la Galați vine, nu-î așa?). nu i-ar strică un päharel de vin grecesc.

Cu aceste vorbe a pus păharele pe masă, a luat unul în mână și ciocnindu-l de al meu l'a tras de dușcă. apoi cu pași ușori, ca un motan, s'a întors la locul lui. Ieu numai am holbat ochii.

— Fie-care bordeiū are obiceiul lui, am auzit di'ntr-un colț.

M'am uitat în partea aceea de unde se auzise glasul. Acolò ședea și bea ceaiū un om de mijloc, îmbrăcat nici bine nici reu și ciunt de o mână.

— Domnul ȧ călătoriū, nu-ȧ așa? zise ȧel apropiindu-se de masa mea.

Vorbind, hojma închidea un ochiū ȧear cu celălalt privea într'o parte. Văzind că nu-ȧ respund a repetat ȧntrebarea.

— Da sȧnt călătoriū, i-am respuns.

— Vă rog, nu vă supăraȧi. Staȧi la Sulina ori plecaȧi ȧncotrò-vă?

— Plec mȧne la Caterlez, dar nu știu cum.... Vă rog ședeȧi, ce staȧi în picioare—i-am zis trăgȧnd un scaun.

ȧmȧ părea bine că pot vorbi cu cine-vă. Iel s'a așezat pe un colț de scaun, a scos o tabachere de tutiun și a ȧnceput a face o țigară numai cu o mână.

Se făcuse tăcere ȧntre noi, simȧii că trebuie să schimb poziȧia

— Domnul ȧeste din Sulina?

— Adevărat, la Sulina stau de 22 de aȧi, sȧnt priveghetoriul farului comisiunei dunărene.

— De două zeci și doi de aȧi, mă gȧndii, ȧeșȧi guzgan bătrȧn!

— Dar vă rog, ȧi zisei, de ce naȧie sȧnteȧi?

— Ieu ȧs Rus, zise ȧel. La 48 am fost în armata rusească di'ntrun'tăiū, pe urmă văzind că Unguriȧi aveau dreptate am slujit în armata lor, apoi am ȧntrat în legiunea poloneză-turcească sub comanda lui Ciaikovsky, pe urmă m'am lăsat de politică și am ȧntrat ca simplu lucrătoriū fierariū la comisiunea dunăreană, am pierdut mȧna dreaptă și ast-feliū am căpătat locul de priveghetoriū la far.

A încetat de vorbit și cu întristare a plecat capul pe piept.

— Domnule, i-am zis ție, țiești foarte interesant pentru mine din toate punctele de vedere și mă bucur foarte mult că am făcut cunoștință cu Domniea-ta.

La vorbele mele, ție a zimbit numai.

— Am fost și nu mai sînt, respuse ție, sînt un cadavru și altă ce-vă nu pot fi. M'am nici patrie, nici concetățeni, n'am macar oameni de părerea mea... că toți oamenii sînt frați și că toată omenirea să trăească în relații prietenești...

— Vra să zică D-ta nu presupui interese naționale. Iubire pentru pămîntul pe care și-a căpătat un trai bun sau reu poporul?

— Presupun toate, dar cel puțin popoarele de o gîntă trebuie să se unească. Nu știu cum socoți D-ta, ție înse văd că asta are să fie.

În salon a intrat o ceată de lucrători și vorba noastră s'a sfîrșit, ție cu neputință să mai discuți despre ce-vă. ție s'a sculat, a dat într'o parte scaunul pe care ședea, mi-a făcut un semn prietenesc din cap și a ieșit din „salon.”

De căldură și de putoare începui a mă durea strașnic capul, trebuia să ies să mă resflu. Greu de ieșit nu ție, dar călătoria de a doua-zi mă cam încurecă, ru văzusem încă nici cal, nici trăsură. Cum cioarele ție să mă duc la Caterlez?

Toce mai atunci birtașul s'a apropiat de masa mea..

— Poate poștiți ce-vă de mîncat? Am foarte bun borș rusesc, domnul ție Rus, nu-ți așa?

— Nu-s Rus, i-am respuns, dar de mîncat așa mîncă.

Îndată... și ce poștiți de băut? Am tot ce poștiți.

Cu vorbele acestea s'a făcut nevăzut. Peste vre un sfert de ceas, cînd îmi pierdusem răbdarea, l'am auzit în sfîrșit ocărînd pe cine-vă apoi a venit un băet cu ofar-furie de borș și a pus-o pe masă. Ce vreți? Fie-care are slăbăciunile sale. De pildă ție nu-ți voi mîncă, măcar

să remîn flămînd, dacă în mîncare voiŭ găsi o muscă. În borşul mieŭ pluteau înse două, grase şi înflăte.

— Vă rog, domnule, zisei birtaşului care venea ţanţoş aducînd două pîhare şi o garafă de vin, vă rog, ce porcărie ie aceasta, v'am cerut borş simplu şi nu cu muşte.

— Muşte, zise iel, muşte... nu face nemică... şi băgînd degetul lui cel gros şi cu unghie lungă, urită, murdară în farfuria cu borş a scos insectele afară.

Ieră să-l cîrpesc, dar văzînd-l aşă de liniştit, mi-a venit a rîde.

— Ce creştere mai ai, domnule, parcă tot în pădure ai trăit...

— Nu în pădure, response iel liniştit, dar în stuh, adecă tot una.

Omul nu-î aşă de prost pe cît se pare, am gîndit ieu, şi plătînd borşul am ieşit din birt. Nu trecu nici un minunt şi tăbăriră pe mine roiuri de ţinţari. Sînt şi pe la noi ţinţari, dar aşă de obraznici n'am văzut de cînd mama m'a făcut: se vîrau în ochi, în urechi, în nas, nu puteai să caşti gura, într'o clipă ŭi-ar fi implu't'o. Am scos basmaua şi cît puteam dam în aer, mă plesneam peste obraz... vorbă să fie, de geaba. M'au apucat fiori. Nu ieră alt chip de cît să întru în vre un birt ca să scăp de asemenea afurisite jigăni. Nu ştiu de unde se auzea cine-vă cîntînd o arie turcească, luîndu-mă după sunete am ajuns lîngă o casă a cărei uşă se închidea şi se deschidea neîncetat de acolò se auzea cîntecul. Am intrat şi ieu. Ieră o odaie mare, cu plafond de scînduri văpsite, cu podelele murdare ca de obicei în orient. Într'un colţ, pe un feliu de podină sedeau turceşte vre-o şese oameni: trei cu vioare şi trei cu cobze. Lîngă lăutari, pe nişte scăunele mici, cu mînele încrucisate, sedeau vre-o patru cincî femei îmbrăcate foarte ciudate; una din iele cîntă o arie turcească şi celelalte îi ţineau isonul. Salonul ieră plin de lume toţi fumau; aşă de mult fum ieră că te usturau ochii şi te apucă tusa de la început; vorbeau unii turceşte, alţii greceşte, dar nu ieră zgomot, uşă se tot deschidea şi veneau musa-

feri noi. Nu mai ajungea locul, toate mesele și toate scaunele erau pline, pe mine mă strînseseră într'un colț de nu mai puteam de căldură.

— Lasă la dracul, mă gîndii, mai bine să mă mî-nînce țîntarii de cît să mă afum aice ca un jambon și să mor de înnădușală.

— M'am sculat și am ieșit. Ieră poate pe la zece ceasuri. Din spre mare bătea un vîntișor recișor, care de o dată mi-a recorit fața. Ce ieră de făcut? Prin cafenele nu ieră eu puțință de șezut. Am pornit spre cheiū. Pe vapoarele ce stăteau ancorate lingă mal băteau zece ceasuri. Țîntarii numai din cînd în cînd mai bizîteau pe la urechile mele. Se vede că îi supără vîntul.

M'am apucat de primblat de a lungul cheiului. Nu erau mulți iubitori de primblare noaptea. Dar lingă un finariū am zărit un om care-și face țigară numai cu o mînă: am cunoscut pe prietenul meu cel din ceinărie. În adevăr iel ieră.

— Buna sara, ce faceți? îi întrebăi.

— Mă primblu puțin, mă folosesc de prilej, țîntarii nu pot împlă de vînt, nu sufăr vînt de mare de feliū — îmi zise iel cu glas ce-vă mai vesel — dar D-voastră?

— Cum vedeți mă folosesc și ieu de năcazul țîntarilor. Ce să fac? Am fost la o cafenea unde cîntau turcoaice, grecoaice, nu mai știu ce, dar ie cu neputință de stat acolo. Nu știu ce feliū de gust găsesc oamenii ceia în asemenea petrecere.

— Deprinderea, respunse iel încet, și pe urmă oamenii sînt obosiți de muncă, au nevoie să stea locului.

— Dar de ce nu se culcă dacă-s obosiți și șed în pu-toarea ceea.

— Bine, mulți se culcă, dar Grecului, mai ales dacă-î tînar, nu-î prea place să doarmă mult. Cei mai mulți di'ntre cei ce-î-ai văzut sînt mărinari Greci de la Smirna, Stambul, Atena, Salonichi. Iei cînd stau într'un port nu stau ca să doarmă, dorm iei pe marea, dacă ie timpul bun, ci caută să petreacă, să mai vadă lumea, să mai uite năcazurile. Alții cei legați cu tulpane sînt Lazî, hamalî de

meserie. Iei lucrează toată ziua încărcînd vapoare și descărcînd, cîștigă cîte 8 pînă la 10 franci pe zi, dar gîndești poate că au banî? Așa! Șed la cafenele pînă ce cheltuesc tot pînă la o pară, stau mai pînă la resăritul soarelui și apoi nedormiți se apucă ieară-și de lucru. Oamenî de fier și cu o putere, de nu-ți vine a crede.... Au venit acuma vre-o cincî sute.

— Și numai cu încărcatul trăesc?

— Da, aceasta le îe meseria. Cîte o dată sînt puține vapoare de încărcat, n'au toți de lucru, dar gîndești că se apucă de alte celea? Nicî o dată! Toată ziua șed pe la cafenele.

Mie mi-au părut vorbele acestea cam ciudate.

— Bine, am zis, dar dacă n'au de lucru cîte o dată cum spui, apoi cu ce trăesc, la cafenele nule dă degeaba?

— În privința aceasta, îmi zise prietenul, sînt comuniști în toată puterea cuvîntului. Unul lucrează și ține pe vre-o cîți-vă și așa mai departe. Prea puțin le pasă lor de parale. Toată vieța o duc așa, cînd aici, cînd la Stambul, cînd în Asiea mică.

— Dar cum pot îei trăi cu încărcatul cînd am văzut vre-o cincî sau șese elevatorî? Pot îei concură cu mașinele făcute anume pentru încărcat?

— Pot și încă bine. Una că mai toți neguțitorî de aice nu prea se uită bine la elevatorî, aice bate alt vînt, nu-î America orî Angliea. Noi ne-am deprins cu Lazîi și pe urmă, dracul știe, un elevatorîu deși lucrează cît 200 de oameni, dar te ține mai scump de cît dacă lucrezi cu oamenii și timpul tot 5 sau 6 zile. A pierdut mult Englezul care a adus elevatorî.

— Ne-am apropiat de o cafenea chiar în marginea orașului.

— Vrai cafea? mă întrebă îel.

— Mulțămim, nu pot dormi dacă beu cafea sara.

— Dar unde ai să dormi? În ceinărie? Nu-î cu puțință. A-zî îe Sîmbătă, pascării de pe coasta au venit să mai petreacă; toată noaptea cîntă și beu. De te-ai du-

ce pe acolò, aî da numai de vre un scandal. De multe ori beu, pe urmă se apucă la sfadă și, avînd fie-care cuțit cu dînsul, nu-l ține numai de cît în teacă.

— Așă ! dar ce face poliția ?

— Poliția ! și a început a ride, Poliția îi bucuroasă, dacă-î dau ieî pace, dar nu tocmai să se amestece în certele lor ! Și ce poate face poliția ? Ieî se strîng 15,20 la un loc, se ceartă între dînșii și cînd vine poliția, toți sar la dînsa și pe urmă în lunturi și în stuhării, găsește-î.

— Frumos ! N'ai ce zice !, i-am zis ieu. Dar bine, unde sîntem, în Africa ?

— Sîntem în orient, adecă mai reu de cît în Africa, mi-a respuns prietenul.

— Bine, dar ce să fac ? Unde să mă duc ?

Prietenul s'a apropiat de fînariu a scos ceasornicul și mi-a zis :

— Sînt 12 și un șfert. Pe la 5 vin săteniî de prin prejur la tîrg, atunci poți găsi vre-o căruța, cu care să mergi la Caterlez.

Ce ieră de făcut !

— Bine, i-am zis, haide să bem și cafea. Dar la ce să bem aice, vezi că nu-î nimene, haidem unde cîntă lăutarii, îi mai vesel.

Am apucat pe o ulicioară micuță, de a curmezișul, am dat în strada a doua (mai multe nicî nu-s în Sulina), care ieră luminată, parcă ierau Paștele a doua-zi.

— Să intrăm aice, mi-a zis ieî.

— Să intrăm ! Ce-î de făcut !

Am deschis ușa și am intrat. Într'un colț ieră o măsuță slobodă, ne-am pus.

— „Dio cafedes !“ a strigat prietenul.

— „Calò“ i-a respuns cafegiul.

La toate mesele ierau Lazî, beau, jucau în cărți și în arșicuri. Lăutarii cîntau o arie turcească și trei femei îmbrăcate turcește, ținînd în mîni „castanete“, un feliu de ciolane cu cari bat tactul, jucau un feliu de horă, dar eu apucături cu totul deosebite și cu o mimică foarte vi-

oae. După ce s'a sfîrșit jocul, una a strîns parale cu talgerul. Am aruncat și îeu o privire pe talger, îerău mulți de cîte doi franci, de cîte un franc și golăganî, peste tot vre-o zece franci.

— Poftim, simpli lucrători să dea cîte 2 franci! zisei.

— Nu ți-am spus îeu! Pentru dînșii paralele îs o nemică toată!

— Haide aiurea, aice ai văzut, zise prietenul.

Am îeșit.

— Știi ce, domnule, să mergem mai bine spre marea, îeste mai vesel, îeu socot că îeste mai vesel acolo; de altfelîu toate cafenelele sînt așa.

— Cum vrei, haidem și spre marea.

Am ajuns la marginea orașului și am apucat spre malul mării. Bătea un vînt rece. Fața mea mușcată de țîntări parcă se mai recori. Valurile, nu prea mari, se izbeau încet de țerm și se rostogoleau la picioarele noastre. Tăceam. Tovarășul meu îeră trist, îeu n'avem poftă de vorbit. Peste vr'un ceas am ajuns la chirhanul¹⁾ cel mai apropiet de Sulina.

— Știi ce, acuma s'au întors luntrile de la zavod, trebuie să fie pește proaspăt, vrei să mînînci? mă întrebă prietenul.

— Cu mare plăcere, i-am respuns, mai nemică n'am mîncat a sară. La chirhan îl cunoșteau bine. Ne-am apropiet de bordeiîu vre-o doi-spre-zece oameni se năcăjau lîngă două luntri scoțînd peștele di'ntr'nsele. Peștele îeră moron.

— Doamne ajută! le zise prietenul.

— Mulțămim, i-a respuns atamanul.

— S'a prin ce-vă?

— Puțîn, nu se prea prinde, trebuie schimbat locul.

La de pîrtare de vre-o zece pași, ardea un foc strașnic, lîngă dînsul doi oameni curățau o mulțime de pește, puteai să hrănești un regiment de soldați. După ce l'au curățit, l'au trîntit în cazanul ce sta spînzurat pe foc și

1). Chirhan—loc unde se prinde pește și se sară.

au mai pus un braț de vreascuri pe jaratec. Ieram curios se văd ce au să facă 12 oameni cu vre-o 20 de oacă de pește!

După ce a fiert peștele bine, cuhariul¹⁾ și cu ajutorul lui au luat cazanul de pe foc au vărsat zama în alt cazan și peștele cel fiert l'au aruncat de vale, pe urmă au ales vr-o 20 de moronași mici, ca vre-o zece oacă de pește, i-au pus în zama ceea, a pus o mînă de sare, o mînă de ardeiū și au pus'o din nou pe foc.

— Cum se chiamă mîncarea asta? am întreat ieu.

— „Uhă“²⁾ a răspuns bucătariul, dar ce, domnule, n'ai mai văzut cum se ferbe „uhaua.“

— Am văzut, dar la noi n'o fierb așa.

— Dar cum? m'a întreat iel.

— Fierb peștele în apă și pace!

— Unde asta, „la noi?“ m'a întreat iel rizind.

— Unde? La Odessa de pildă! Am văzut tot cum spun și la marea Azovului.

— Nu-î adevărat, răspuse iel, și ieu îs de la Azov, la „noi“ tot așa fierb și acolò.

Simții că m'am înroșit.

— Ce spui, moșule! Dar cînd ai mîncat D-ta asemenea uha pe acolò?

— Cînd? Nu de mult, răspuse iel, ca vre-o 40 de ani vor fi, nu mai mult!

Ieu am pufnit de ris.

— Ce rizi, cuconașule? m'a întreat minios moșneagul.

— Te cred, te cred, moșule, cu 40 de ani în urmă veți fi mîncat asemenea uha și pe acolò, dar de patruzecî ani multe s'au schimbat, multă apă a curs pe Dunărea. Nu se mai prinde acuma peștele ca mai înainte! Nu mai minîncî Dumnea-ta asemenea uhă ca aice.

Moșneagul s'a pus pe gînduri.

— Poate, poate, zise iel, încet mestecînd cu un druc zama.

1). Cuhar—bucătariū.

2). Uha—zamă.

Peste un sfert de ceas, zama ȋeră gata și ne-am pus la masă. În vieța mea n'am mîncat ce-vă mai cu gust de cît uhaua moșneagului.

— Ți bună? mă întrebă ȋel hojma.

— Mă mai întrebî? ȋi respondeam.

Luna resărise, se vedea foarte bine. La orizon departe pe marea se vedea o linie albicioasă, semn al zorilor de ziuă. ȋerau 3 ceasuri și jumătate.

— Mulțămim, prietenilor, mulțămim, le ziserăm păscașilor, de la chirhan.

— Nu-ȋ pentru ce, mai poftiți pe la noi! Strigară după noi...

— Bine, bine, vom veni.

Se făcuse ziua cînd am ajuns la Sulina.

Pe piață ȋerau vre-o 10, 12 căruți de prin sate. Una ȋeră de la Dunavăț, sătuleț mai la o parte de Caterlez. Omul ȋeră prieten cu păscașii la care aveam răvaș. Cu patru franci mă luă până la Caterlez.

La 6 am pornit de la Sulina și la 11 am ajuns la Caterlez.

Sulina, 30 Septemvrie.

Ștef. Besărăbeanu.

Despre Zei

(urmare)

Religiile din America meridională.

(trad. din Letourneau).

Fiind că ne încercăm să vorbim despre mitologia neamului omenesc, trebuie adesa să repetăm același lucru. Căci în toate părțile pămîntului cugetărea religioasă a oamenilor primitivi a fost săracă și monotună. Pretutindene se ȋchină la animale, pretutindene socot pădurile ca fiind locuite de dubishi reu-făcătoare cu chipuri de oameni sau de animale; adesa au ȋzeit stelele, riurile, orî munții ȋnalți. În seurt omul primitiv a pus în afară do-

rințile patimele și simțirile sale și a înzestrat cu iele tot ce i s'a părut măreț în natură.

Și folosindu-ne de această observare generală, vom putea spune mai pe scurt despre religiile raselor omenеști din America. Darwin a văzut în Patagonia serbătorind un copac sfânt prin strigate. Mai ales *Patagonii Araucanii*, *Pueșii*, *Charuașii*, etc... cred în ființa unor spirite rele, dușmane omului; în cred că în același timp sînt alte spirite mai bune cărora le place a ajuta pe oameni. Dar nu se înjosese a se închina nici la unele nici la altele. *Moxoșii* aveau zeii secerișului, ai păscuitului, mai înzeiseră și tunetul; *Yurecarii* cît și cei mai mulți locuitori din Brazilia îi imitaseră. Cum să nu fi făcut zeu di'ntr'un fenomen așa de grozav? *Yurecarii* aveau și un zeu al războiului, un zeu prădătoriu care îi pîndea și îi rîpea cînd rătăceau prin pădure.

Dar unul di'ntrе culturile cele mai răspîndite din America de sud ieră al jaguarului. Acest zeu din nefericire prea avidoma își întiparise cu ghiarele-i religia în inima Indienilor. Spaima însuflată de acest zeu neplăcut ieră așa de mare, în cît dădu *Moxoșilor* ideea de a-l mai îmblinzi pri'ntr'un cult. Așa că îi rîdicară altare, îi aduceau jertfe și posteau pentru a putea căpăta preuți di'ntrе oamenii ce avuseră noroc să scape teferi, deși căzuseră în ghiarele lui.

Multe alte animale au fost înzeite în America, nu mai departe broasca, căreia unui Indian de pe malurile Orenocului îi atribueau puterea de a da ploae și pe care o băteau cînd nu le împlinea cerința.

Guarii ajunseseră la antropomorfism și se închinau lui Tamoi, bunicul, bătrînul ceriului. Acesta ieră cel întăiu strămoș al lor și îi învățase lucrarea pămîntului; îi zideau temple în formă de octogon, în cari mergeau să ceară ploae și recolte îmblîsugate.

La multe triburi au fost înzeite stelele și această astrolatrie ie cu atîta mai raspîndită cu cît ne apropiem de Perù, unde ajunsesese a fi o religie mare.

Chichitoii numeau pe lună mama lor; cînd se eclipsă, aruncau săgeți în spre dînsa cu chip că să rînească și să alunge cîinii cari o sfășieau. În Columbia, Indianii se închinau la soare. Locuitorii din Bogota se închinau la soare și la lună, dar fiind că aveau civilizație înaintată, de aceea și animismul lor ieră mult mai iscusit; aveau temple, altare, preuți, cerimonii religioase și făceau încă și jertfe de om, de cari toți zeii de pe pămînt au fost lacomi.

Religiile din America centrală și septentrională.

Observînd închipuirile mitice ale popoarelor din America de sud, din Patagonia până în America centrală, am văzut că fetișismul așa de feliurit al raselor primitive se simplifică fără a se

schimbă în sine, iar la *Bogota* se preface într'o astrolatrie științifică. Vom vedea același mers treptat scoborîndu-ne de la nord în spre Mexicul vechi. S'au făcut mulțime de presupuneri pentru a dovedi că civilizația din America centrală vine din continentul vechi. Trebuea cu ori-ce preț ca raial biblic să fie leagănul neamului omenesc. Dar vom vedea în dată că mitologia *yucatecă*, *peruvieană* și *mexicană* nu se deosebește de animismul fetișist; sînt nă mai curat niște forme mai delicate de zoolatrie, de naturalism, de astrolatrie și de credință în duhuri.

În America septentrională și în America sudică, găsim rădăcinile acestor credinți sub o formă cu atît mai grosolană cu cît rasa ie mai puțin civilizată și mai departe de imperiile mari ale Americii ecuatoriale.

Groenlandezii și Eschimoșii aveau credinți religioase asemănătoare, la iei domnea credința în spirite nevăzute, di'ntre cari cel mai mare ieră *Torngarsuk*, domnind peste un popor de spirite mai mici și pe cari une-ori le dădea în slujba vrăjitorilor, *angtoki*, mijlocitori între iel și oameni; mai aveau încă fetiși minunați, amulete, cari dădeau stăpînului lor puterea de a se schimba în animalul din a cărui piele ierau făcute iele. Putea să-și facă chiar animale magice, de ex. făceau pe o piele de urs figura acestui animal și pe urma înșărcinau pe acest fetiș ca să meargă să omoare un dușman.

Mai la sud, la Pei-Roși, cultul animalelor ieră foarte întemeiat se închinau la urs, la bizon. *Mandani* se închinau la serpe. *Selișii* și *Sahaptinii* înzeiseră lupul. Pei-Roșii dacă ajung pe malurile unui lac ori ale unui fluviu mare, aduc o jertfă spiritului apei. Își închipuesc că pretutindene sînt spirite cu chip de om. Un șef de al Pei-Roșilor spăriat de o furtună mare, jertfi tiutiu tunetului rugîndu-l să tacă. Triburile cele mai civilizate credeau în niște duhuri mai puternice de cît celelalte, într'un duh mare cu chip de om ca toți supușii lui. Afară de acești zei nevăzuți, aveau *fetiși*, *mani'u*, de la cari cereau ajutoriū în vremile grele. În spre ameză-zī și cu cît te apropii de Mexic domnește astrolatria. *Comanșii* din *Texas* se închinau mai ales la soare, la lună și ardeau foc nestîns în cinstea lor, le mai ridicaseră și temple slujite cu preuți.

Religiile vechi a'e Americii centrale.

În sine religiile statelor vechi ale Americii centrale, ale Mexicului, ale Yucatanului, ale Perului și ale republicilor vecine nu se deosebesc de loc de animismul vechi, aflătoriū la triburile primitive ale celor două Americi. Panteonul mexican ieră foarte tare locuit, cu atîta mai mult cu cît se primeau cu ușurință zeii popoarelor vecine.

Se închinau la șerpe, la jaguar, la leul puma etc. și chipurile acestor animale erau făcute în temple. Înzeisera sifilisul și această boală degustătoare ajunsese a fi zeul *Nanahuatl*. Erau încă serbători mari în cinstea zeului *Tlaloc* geniul apelor. Fie-care lună, erau opt-spre-zece în calendarul mexican, avea un sfânt deosebit: luna a opt-spre-zecea ieră menită pentru zeul focului, a treisprezecea pentru geniul munților, a patru-spre-zecea pentru zeul vânătorilor, alta pentru zeul vinului și al beției, în cinstea căruia se făceau libațiuni de pulcă, etc.

Pe lângă toți acești zei adorau încă soarele, luna, stelele; dar zeul, cel mai prețuit, cel mai mare zeu al Mexicanilor ieră zeul războiului cruntul *Huitzilopochtli*. Mai în toate serbările religioase mexicane se obișnuiau jertfele de oameni, nici o dată nebunia religioasă n'a fost mai sângeroasă de cât în această țară: jertfe, cărora le deschidau pieptul cu cuțite de obsidiană [un soi de lavă] sau pe cari le aruncau în foc, etc.

La fie-care schimbare de domn trebuia de ucis atitea mii de sclavi cât să se facă din sângele lor un lacușor pe care să poate merge o luntre.

Dar zeul războiului, selbatecul *Huitzilopochtli*, ieră di'ntre toți zeii cel mai însetoșat de sânge. Cu sfințirea unui templu mare al acestuia în Mexic s'au ucis vr'o 80.000 de oameni. Se socotea că cel puțin 20.000 de oameni ucideau pe fie-care an în *Anahuacul* mexican. Credincioșii credeau că cei jertfiți mergeau de-a dreptul la zei și adesa îi însărcinau să ducă cerințele și rugăciunile lor către aceștia.

Cu toată civilizațiunea mexicană destul de înaintată, cu toată organizațiunea științifică a acestei religii crunte, cât și a unui cler numeros, a unor *Teocali* piramidali ridicați în cinstea zeilor și zilnic mînjiți de sângele omenească; cu un cuvînt cu toate acele cîte-va asemănări ale cultului mexican cu cel catolic: ca botezul, spovedania, etc., nu vedem în ieale nimic mai pe sus de naturalismul mărginit al tuturor popoarelor primitive, nimic care să ne facă a crede în debaraarea întimplătoare a unor preinși civilizatori asiatici sau europeni, în America centrală. Tradițiile de felul acestora aflătoare în Mexic pe vremea sosirei Spaniolilor, nu se deosebesc într-o nemică de legendele de același soi, aflătoare în toate părțile lumii. Religie și civilizațiunea mexicană ne par a fi curat pămîntene. Cel mult s'ar putea înrudi cu societățile vechi, despre cari se găsesc urme numeroase în valea Misipilui și a Ohiului, etc. Americanii despre cari vorbim, cu mult mai înainte de cât Mexicani vechi ridicau movili mari unele fiind morminte altele așa numai clădiri religioase, avînd forma une-ori eliptică, alte ori piramidală. Se închinau la animale, după cum mărturisese numeroasele

movili simbolice ridicate de cătră ieii și îmfațosind, aligatori, șerpi, etc. Ca și Mexicanii se serveau de instrumente de obsidiană și de aramă. De sigur că din acest centru au venit emigrațiile civilizatoare în Mexic, în Yucatan și Peru.

Multimea populației vechi mexicane nu s'a ridicat mai departe de naturalismul grosolan pe care l'am arătat, și monoteismul lui *Nezalmalcoyotl*, regele din *Tezcuco*, care zidise și un templu „zeului necunoscut, începutul începuturilor“ ieste numai o idee individuală. Au cercat a găsi acela-și „zeu necunoscut“ în mitologia yucatecă, plină de zei de-ai naturei : zeul văzduhului, zeul mării, al apelor și pădurilor, între aceștia mai găsim și câți-va zei abstracti, ca : zeul morței, al vieții, al iubirii etc. Yucatecii înzeau chiar și pe suveranii pre cari îi iubiseră ori de cari se temuseră ; iar mai ales pe marele *Zamna* civilizatoriu lor din poveste. Iei de asemenea aveau temple, preuți, vestale ; făceau jertfe (menești pe o scară destul de întinsă și victimele ierau aruncate cu sutele în fântina sfântă a lui *Chichen*, după ce mai întâiu le însărcinau cu cereri cătră zei.

Nimic dintre acestea nu ne minunează, întocmai așa ie și mitologia peruvieană. În Peru ca și în Mexic ierau foarte mulți zei, dar n'aveau fie-care acela-și rang. Mai aveau încă obiceiul de a pune între zeii mai mici pe acei de la popoarele cucerite. Ca și pretutindene poporul ieră fetișist ; se închină la copaci, la animale la munți, la riuri și izvoare. Marea numită Mamă-Cocha, iera divinitatea cea mai însemnă a *Chinchailor*. Dar religia oficială ieră mai cu samă astrolatică. Zeul zeilor iera soarele înțelegându-l de sigur ca pe o ființă antropomorfă, fiind-că Incașii își urcau neamul tocmai la acesta, iar la solstițiul de vară cînd ieră serbătorea cea mai însemnată, mergeau cu mare alaiu spre a-i pîndi răsăritul. Inca îi jertfea într'un vas mare de aur, o băutură de popușoi dospită, *magney*. Fiind-că zeul-soare ieră părintele Incașilor, zeita-luna sora lui li ieră mamă ; și fiind-că aurul ieră metalul consacrat chipurilor și podoabelor din templul soarelui, argintul avea aceea-și menire în templul lunei. După aceste două corpuri cerești venea mulțimea stelelor căroră de asemenea le dădeau chip omenesc Planeta Venus, numită *Chasca* sau „tinărul cu părul lung și scurt“, iera cinstit ca paj al soarelui. Se închinău circubăului, tunetului și fulgerului, miniștri răzbunători ai stelei rege.

Ierau temple numeroase în cari se închinău la acești zei, unele foarte luxoase, mai cunoscut ieră templul soarelui, la *Cuzco*. În sfîrșit o armată întreagă de preuți, făceau cerimoniile cultului, aduceau prinoasele, jertfeau lame la serbarea cea mare de la solstițiul de vară și preziceau de pe măruntaele acestora.

Zei fetiși și astrolatică nu locueau singuri în panteonul peruvieană. În regatul *Qui'o* ridicaseră temple zeului sănătății. Mai

ieră un spirit mare, *Pachacamac*, a cărui chip nu se făcea nici într'un soiū, dar avea un templu în Peru meridional. Mitologii cari sînt stăpîniți de monomania monoteistă, s'au încercat a găsi personificarea ideii lor fixe în zeul Par chacamac, care cu toate acestea ie o zeităte de a doua mîna în Peru, și care nu pare a fi de cît rămașiță di'ntr'un cult mai vechiū de cît al *Incașilor*. De sigur că despre acest zeu vechiū spune legenda lui Balboa, ca un Inca, Yupangui ar, fi spus că a fi domnit peste toată lumea; tot acest a zise într'o adunare că numitul zeu ieste începutul începuturilor.

Ieste nimerit sta a la îndoeală asupra tuturor asemănarilor catolice pe care scriitorii spanioli din timpul cucerirei, credeau că le-au găsit în Peru și Mexic. Din toate cele strînse despre religia acestor țeri se poate hotări cu siguranță, că iea n'a trecut mai departe de astrolatria antropomorfică. Ie curat desvoltarea animismului primitiv, care, se găsește peste tot pămîntul la începutul civilizației. Și vom vedea încă multe exemple de acest soiū cercetînd toată mitologia neamului omenesc. Animismul vechiū din America central ie departe de a se fi stîns, cu toate cruzimele ortodoxiei spaniol. *Dr. Bell* a văzut un izvor sfințit în Mexicul nou. Colonelel *Mac-Leod* a văzut focul sfințit arzînd încă în unele văi din Mexicul meridional, *Bullock* a auzit chiar în Mexic pe un bătrîn de origine indiană, zicînd că-i pare rău după zeii vechi, cu toată bunătatea celor trei zei spanioli. Numai prin ajutorul cerimoniilor strălucite, prin jocuri, cîntece etc., preuții catolici au atras în aparență la religia catolică pe Peruvieni, Moxeeni, etc. Nu se poate spune de ajuns că: numai prin o cultură îndelungată și sănătoasă se poate schimba cu adevărat starea mentală a unei rase.

(va urmă).

Sofiea Nădejde.

TEORIA LUI ROESLER

Studii asupra stăruinței Romînilor în Dacia Traiană

de

A. D. XENOPOL

Profesor de Istoria Romînilor la Universitatea din Iași

1884.

(urmare).

Numai am amintit despre partea istorică a scrierei D-lui Xenopol, acuma innainte de ajunge la partea privi-

toare la limbistică voiū vorbi încă despre partea istorică și anume voiū arată în mod cronologic urmele de existența unui popor romanic în așa numita Dacie a lui Traian.

Maî întâiū găsim de ajuns dovedit faptul ca Dacia a fost privită ca așa de însemnată din maî multe puncte de vedere în cit romanizarea ieî nu maî poate fi negată. În această privință faptele și argumentele aduse de partizanii romanizărei Daciei sînt mult maî puternice de cît cele aduse cei de altă părere. Apoi la părăsirea de pe urmă a Daciei trebuie numaî de cît să fi ramas și un popor romanizat care s'a deprins încet încet cu viața muntenească, cum arată foarte bine și frumos Dl. Slavici în scrierea sa „Die Rumăneu in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukovina 1881.“ Pentru existența acestui popor romanizat noi nu știm să se fi adus până acuma probe altele afară de cele limbistice. Voiū cită cuvîntul *Traian*, care, dacă există în adevăr, nu poate fi explicat în limba romînă, ci trebuie să-l presupunem păstrat de alt popor la care grupa *an* n'a trecut în *in*, acel popor cum ne arată probele ce vom desfășura trebuie să fi fost un popor ce vorbea o limbă romanică.

Cum că pe timpul lui Atila, adecă prin veacul al cincilea după Hristos, decî la vre a două vecuri după părăsirea Daciei, se află o populație romanică prin Banat și chiar prin Temișiana și Crișiana se pare dovedit de Dl. Burlă prin un text grecesc. Un oare-care Priscus merge la Atila trimes ca sol și trece prin Banat, etc, spre rezidența lui Atila, pe drum îi aduc pămînteniî mîncare de *meiū* și ca băutură *mied*. În scrierea lui Priscus stă *medos* adecă fără trecerea lui *e* în *ie*; dacă ar fi fost *miedos* atunci n'am maî stă la îndoială și am admite că poporul pămîntean ieră un popor romanic. Dl. Burlă înșe ține samă ca în limbile slavice *med* înșamnă miere, iear pentru băutura îmbătătoare făcută din miere se află *medovina* și prin urmare respinge origina slavică. Maî puternic temeîu pentru părerea aceasta are în faptul că *medo* ne înfășoșază prefacerea lui *e* în *ie*; fapt ce

nu se întâmplă nici cu un cuvânt de origine slavă primit în românește și prin urmare cuvântul *mied* trebuie să facă parte din elemente mai vechi de cât cele slavice și a nume din cele latine; și în adevăr citațiile D-lui Burlă ne conving că în latina populară ieră *medo* și că băutura ieră bine cunoscută și Romanilor. Cum am mai spus dacă în Priscus ar fi *miedos*, cum s'ar cădea să fie în veacul al V-lea în o limbă romanică, n'am avea umbră de îndoială de ființa unui popor urmaș al coloniștilor Romani în Banat, etc. prin veacul al V-lea. Poate că Priscus să fi greșit și să nu fi luat binesama la rostirea lui *e*, dar de unde să știm cum a fost în adevăr? Altă dovadă mai aduce Dl. Burlă sprijinindu-se pe povestirea lui Priscus că barbarii înțelegeau limba *ausonică*. Dl. Burlă, după Niebuhr, admite că acea limbă va fi fost latina populară. Cum și de ce nu vedem înse. Apoi chiar așa fiind nu urmează că nu aveau de unde să învețe barbarii limba romană de aiurea de cât de la urmașii coloniștilor. Noi știm că în regiunea de dincolo de Dunărea pe unde acum este Serbia, Bosnia și Dalmația ieră la venirea Slavilor un popor romanic care se și numea Romani pe sine și despre care povestește Constantin Porphyrogenitul și dacă ieră acolo Romani la venirea Slavilor, de ce nu ar fi fost și cu câte-va înainte, pe timpul lui Atila? Cu alte cuvinte nu este dovedit că autohtonii cu meiu și cu meid ierău Slavii ori Hunii, dar nu este dovedit că vor fi fost popor romanic. Nu este dovedit de-a dreptul dar din alte pricini este foarte de crezut că romanic va fi fost. Argumentul lui Hunfalvy că de ce n'a adus Atila zidarii de la Ulpia Traiana este ciudat de tot și Dl. Burlă i-l răstoarnă cu noroc în argumentarea ce a publicat în Revista d-lui Tocilescu. Bieții urmași ai coloniștilor de a-biea își găseau odihna în munți, orașele de la șes ierău de mult pustiete nici piatră de piatră nu rămăsese!

Dovezi pentru existența Românilor în veacurile următoare, adică în al VI-lea, al VII-lea, al VIII-lea nu se prea întilnesc.

Trebue să sãrim la veacul al nouãlea și anume pe la sfîrșitul acestui veac spre a aflã, de și nu de la contemporani, vorbã de Valahî, adecã de Romîni în Transilvania. Cum am mai spus despre faptul cã Unguriî au gãsit Valahî și Slavî în Transilvania pomeneste Anonymus. Unii cred cã acest notariu al unui rege Bela a trãit în veacul al XIII-lea, *Pic* în scrierea sa „Abstamung der Rumãnen“ se silește a dovedi de pe cunoștințele scriitorului cã trebue sã fi trãit în veacul al doisprezecelea. Orî cum, dacã trãind în veacul al XIII-lea, orî chiar al XII-lea, notariul vorbește de Valahî ca de un popor mai vechiu pe locurile acestea de cît Unguriî, nu putem admite cã Romîniî vor fi început a veni numai de o sutã douã de ani. Pe urmã Anonymus spune cã a lucrat dupã anale mai vechi, decî se poate sã fi aflat în acelea cã Unguriî au aflat Valahî și Slavî cînd au cucerit Transilvania.

Dl. Xenopol sprijinã pãrerea notarului anonim prin mai multe dovezi foarte puternice. Așã mãrturisirea cronicariului Nestor care a murit la 1115 (D. Onciul, în studiul Bogdan și Dragoș în Convorbiri literare) spune și iel cã Valahii se aflau în Transilvania la venirea Ungurilor. Decî cel puțin pe la sfîrșitul veacului al doisprezecelea Nestor nu știea cã Romîniî sã fi fost noi veniți de peste Dunãrea. Dl. Xenopol citeazã o cronicã intitulatã *De factu Hungariae magnae invento*. Cronica aceasta a fost adusã de Tomaschk în potriva lui Roesler. Ieatã ce spune cronicã scrisã la 1237: „S'a aflat în faptele Ungurilor creștini, ca a fost altã Ungarie mare, de unde au eșit 7 duci cu popoarele lor, cari au venit în țara ce astã-zî se numește Ungaria, ier pe atunci se numea *pășunele Romanilor* (pascua Romanorum) pe care și-o aleserã spre a o locui, dupã ce au supus popoarele ce locueau atunci într'nsa“ De aice ușor urmeazã pãrerea cã cronicariul din urmã s'a slujit de acelea-și anale de cari vorbește și anonymul, cãci și acesta din urmã zice: „Pre care țara o locueau Slavii, Bulgariî și Valahii (Blachi) sau pãstorii Romanilor.“ Arhidiaconul Thomas în isto-

ria pontificilor din Salona și Spalato zice pe la 1266 că regiunea care atuncia se cheamă Ungaria mai de mult a fost *pășunile Romanilor* (pascua Romanorum). Simon Keza în cronica sa de la 1285 zice: „Valahii cari fură păstorii și coloniî Romanilor rămânînd de bună voie în Panonia.“

Deci în veacul al trei-spre-zecelea ieră părerea învățaților că Valahii ierau în Ungaria înaintea de venirea Ungurilor. Mi se pare că după asemenea adunare de probe trebuie să admitem că Valahii cel puțin de pe la 1000 și chiar și de prin veacul al X-lea trebuie să fi fost așezați în Dacia.

Pentru a nu se face încurcăla amintesc aici că după ideea mea au fost și urmași de ai coloniștilor lui Traian și mai pe urmă, cîne nu știm de o cam dată, au început a veni și urmași de ai coloniștilor din peninsula balcanică și au adus și limba romînă din care s'au făcut graiurile de acum din Dacia Traiană. Mai încolò vom încerca să arătăm cam de pe la ce vreme se pare că a început venirea Romînilor aici și prin urmare contopirea poporului romanic vechi cu dînșii.

Tot ca argument aduce Dl. Xenopol faptul că în *Nibelungen* se pomenesc „Vlachen“ și chiar un duce „Ramunc.“ Cuvînt Ramunc poate fi o gresală de copist în loc de *Rumunc* ori *Romunc*; dar dacă ie așa atunci de bună samă că pe la sfîrșitul veacului al XII-lea cînd „a fost turnată poema Nibelungilor în forma de astăzi“ veniseră mulți de peste Dunărea căci *Ramunc* trebuie să fie pentru *Rumîno* și știm că *i* în asemenea poziție chiar a-zî îl aud ca a străinii decî *Rumun* pentru *Rumîn*. Dacă *Ramunc* ieste numele nostru, atunci pe la sfîrșitul veacului al XII-lea Romîniî din peninsula balcanică ierau covîrșitori în Dacia față cu cei ca să zicem așa autohtoni.

Ieată acum un alt fapt adus de Dl. Hîjdău și citat de Dl. Xenopol și din care ar urmă că ierau Romîni în Maramureș încă din veacul al unsprezecelea, chiar de la început. Într'un manuscris păstrat la biblioteca din Pe-

sta se spune că în anul 1763 urmașii familiei Tomay-aga a adus înaintea judecătorilor un act din anul 1445 în care spunea că s'a dovedit că un *Negrilă* și un *Radomir* au primit de la Sf. Stefan tocmai numirea în knezatul Vizăului. Sf. Stefan a domnit de la 997 — 1038 și dacă în adevăr au dovedit urmașii lui *Negrilă* și *Radomir*, în anul 1445, cu acte autentice, pretenția lor — nu ne mai rămîne de cît să admitem că se află dovezi că chiar de la începutul veacului al XI-lea ierău Romîni în Maramureș. Din punctul de vedere limbistic iese curioasă forma *Negrille* ori *Negrile* în care vedem un *e* în loc de *ă* cum ne-am așteptă, *Negrilă*. În ce limbă iese cuvîntul? Mi se pare că tot în românește și deci avem a face tot cu Romîni de peste Dunărea.

Dl. Xenopol se încearcă a aduce un argument în po-triva Röslerianilor dovedind că pe la sfîrșitul veacului al doi-spre-zecelea se află un munte cu nume românesc, care nume deși a fost primit de Unguri dar neînțelegîndu-l ce înșamnă i-au mai adăugit un nume unguresc cu aceeași însemnare ca și cel românesc. Ie vorba de *Hegesholmu* nume aflătoriu într'un document de la 1197. Dl. Xenopol crede că „*holmu* = deal,“ ar fi „formă dublă aspirată din culme, de la latinescul *culmen*, deal“ și că Ungurii au-zind pe romîni numind *holmu* un deal au luat numele comun drept nume propriu și i-au zis *Hegesholmu* adecă tot una cu *dealul-holmului*. Dl. Xenopol mai crede că în *holmu* iese forma articulată în loc de *holmul*.

Noi nu putem primi părerea D-lui Xenopol și ieată pentru ce. D-sa n'are drept să admită că din *culmen* ar fi putut ieși *holmu*, adecă prefacerea unui *c* în *h*. Aseme-nea prefacere nu se întîlnește în românește. Apoi a ad-mite că pe la 1197 nu numai că *u* final din articolul *lu* se pierduse dar chiar că *l* se asimilase cu *u* de dinain-tea-î trece toate marginile. Ieste lucru elementar în lim-bistica românească că pierderea lui *u* s'a întîmplat mai tîrziu. Apoi *holmu* iese fără umbră de îndoeală nu cu-vînt slav și prin urmare nu poate dovedi defeliu ce-vă

despre chestia noastră. Deci încercarea D-lui Xenopol ie zădarnică.

Ne mirăm înse cum de n'a dat peste alt cuvînt tot de pe la sfîrșitul veacului al XII-lea anume peste „cuculiensis castris.“ Acest cuvînt se află tot în aceeași notă cu Hegesholmu în scrierea lui Iung, „die Anfänge der Rumänen.“ În acest cuvînt „cuculiensis“ poate fi presupus că o latinizare a numelui românesc *cuculiu* = cucui, nume destul de potrivit, pentru vre-o întăritură pe un vîrf de deal. Forma *cuculiu* se poate presupune cu tot dreptul pentru veacul al doi-spre-zecelea, căci pe atunci *l* în asemenea condiții încă nu căzuse nici la nordul Dunărei, dovadă forma *Sîmbăteți* (Zumbuthel 1231) numele unui sat tot din Transilvania. Dacă în veacul al treisprezecelea *l* nu se prefăcuse în *iod*, cu atîta mai mult trebuie să admitem că se păstrase în al doi-spre-zecelea. Așa că, fără să mai vorbesc de alte nume ce se par romanice, tot din veacul al doi-spre-zecelea în Transilvania, am avea o urmă mai sigură de cît holmul D-lui Xenopol.

(va urma)

I. Nădejde.

O spărtură în teoria evoluției!?

Cercetarea din ce în ce mai amănunțită a păturilor ce alcătuiesc scoarța globului pămîntesc ne-a deprins cu următorul lucru. Grupe de animale crezute multă vreme ca începînd din cîtare perioadă se arată în pături mai vechi. Pîtem lua ca pildă chiar tipul vertebratelor din care și noi oamenii facem parte. A trecut multă vreme până ce s'a aflat că vertebrate inferioare, adevărați *pești*, se aflau tocmai din păturile superioare siluriene. Așa pe la 1854 se cunoștau reptile numai începînd din perioada permiană în coace. Unii nici nu se îndoeau că atunci s'au arătat pe pămînt. Cu toate acestea acuma se știe că reptilele erau încă din carbonifer. Se credea până la 1818 că cele mai vechi mamifere s'au arătat din perioada eocenă numai, pe cînd acuma se știe că sînt mamifere pe pămînt tocmai din perioada rethică ori triasică superioară! Dîspre Ichtyosauri se credea că s'au arătat numai din lias, acuma se știe că se aflau și în epoca triasică; un ichtyosaur lung de 30 de picioare

s'a aflat în păturele triasice inferioare ale Alpilor la Klein-Reifling în Stirea (vezi *Hauer*. Die Geologie und ihre Anwendung auf die Kenntniss der Bodenbeschaffenheit der Osterr-Ung. Monarchie. Wien 1875 pag. 297). Despre *amoniți* se credea că au început a se arată numai de la începutul perioadei mesozoice, acuma înse se știe că se aflau și în perioada palαιοzoică, în urma cercetărilor făcute de Davidson și Koninek în Pundjab în India. Acolò au aflat în pături carbonifere și dyasice amoniți adevărați.

Ar fi prea lungă lista tururilor acestor schimbări de părere în privința datei arătării grupelor de animale ori de plante și cine n'a văzut din studiul geologiei câtă valoare au *probele negative*, nu va înțelege nici o dată ce valoare are o descoperire nouă.

Cu părere de reu, trebuie să presupunem că această nenorocire s'a întâmplat D-lui care alcătuește cronică științifică în ziarul „România“ de la București. În No. 221, an. I-iu, de la 20 Decem. 1884.

În vorba de o descoperire făcută în păturile siluriene superioare din insula Gotland în Suedia, *Lindstrom* a trimis academiei de științe din Paris prin Dl. Alph. Milne Edwards fotografia unui scorpion fosil aflat în păturile pomenite mai sus. Scorpionul samănă foarte bine cu cei de astăzi și respiră aer prin trahee ca și scorpionii de acum, avea și acul cel veninos, etc. *Lindstrom* numește pe acest scorpion : *Palaeophonens nuncius* și zice că ieste până acuma cel mai vechiu animal terestru cunoscut.

Să vedem acuma ce se știe despre tipul arthropodarelor și a nume din ce pături se cunosc pe pământ, nu zicem din ce pături s'au arătat pentru întâea oară. Tipul arthropodarelor cuprinde : *Crustaceele* (de pildă *racul*, *stacojul*, etc.), *Poecilopodele* (*Limulus*... această grupă o unesc unii cu crustaceele), *Arahnidele* (pajinii, scorpionii, acarii ce pricinuesc rîca, etc.), *Myriapodele* (scolopendra, etc.) și *Insectele*. Crustaceele și Poecilopodele respiră prin branhii pe cînd celelalte arthropodare respiră prin trahee mai multe ori mai puțin prefăcute.

Din aceste grupe Crustaceele se cunosc din cele mai vechi pături palαιοzoice, poate că în America de nord să fi fiind și în pături mai vechi și a nume trilobiți, în silurian se află și alte crustacee. Pe Poecilopode le pune Gegenbaur în legătură cu aceste grupe. Arahnidele acuma știm că încep a se află din silurianul superior și apoi se urmează în sus. Myriapodele cele mai vechi cunoscute se află în terenul carbunifer și permian, de și nu de mult se cunoșteau numai în perioada mesozoică. Insectele cele mai vechi cunoscute încep din silurianul mijlociu prin un feliu *Blatta*.

Din aceste fapte nimene nu poate scoate că prin o descoperire ca a lui *Lindstrom* s'a făcut în teoria evoluției o spărtură.

Totuși, ce zice Dl. cronicariu de la „România“ ?

„Astă-zî, se întîlnește, foarte jos pe scară, un animal relativ superior, un animal mai complect ca speciile similare din care s'ar voi să descindă și cari au apărut în straturi foarte posterioare.“

„Iată un descendent (!) care se arată foarte perfecționat cu mii de ani înainte de strămoș. Iată un scorpion foarte analog cu scorpionii fosili din formațiunea carboniferă. Ce se mai face cu teoria evoluțiunei? Să nu mai intrăm în discuțiune. Faptul în sine este îndestulătoriu pentru a face pe specialiști să mediteze. Scorpionul D-lui Lindström ieste miraculos. Cine este naturalistul care ar fi îndrăznit vre o dată să inainteze ca în primele formațiuni se găsește un animal mai complect de cît celea ce s'au întalnit în straturile superioare?“

Frumos de tot! Sărmană teorie a evoluției!

Dar ean să vedem oare așa să fi cum zice Dl. cronicariu.

Scorpionii fac parte di'ntre arahnidele cu pîntece compus din inele și se arată din silurian, paingîni adevărați fac parte di'ntre arahnidele cu pîntecele sferic, adevă ale cărui inele s'au confundat și centralizat și tocmai după cerințele teoriei evoluției arahnidele cu pîntece sferoidal se arată în carbonifer! Așa dară nu se întîmplă nemică împotriva teoriei. Chiar dacă s'ar fi întîmplat să se afle paingîni cu pîntecele sferoidal în silurian, n'am avea drept aruncăm teoria aceasta; dar încă acuma cînd cele mai vechi arahnizi cunoscute sînt de cele cu pîntecele articulat? Am zis că chiar dacă s'ar fi întîmplat să aflăm mai adînc arahnide de feliiul paingănilor noștri de acuma, tot n'ar fi ruinată teoria evoluției fiind că se poate foarte bine ca mai tîrziu să se afle arahnide de feliiul scorpionilor mai jos încă. După anatomia comparată scorpionii nu sînt în adevăr cele mai vechi arahnide, ci altele trebuie să fie mai vechi, anume de cele la cari capul nu ie unit cu pîntecele într'o singură bucată (cefalotorace) și am fi înțeles dacă Dl. cronicariu ar fi vorbit despre aceste arahnide cu forme arhaice, dar atunci nu avea nevoie să aștepte miraculosul scorpion al lui Lindström, cîte grupe de animale foarte inferioare nu se află și acuma pe cînd altele mai superioare lor au pierit!

Dl. autoriu al croniceii ne spune că scorpionul silurian ieră mai aproape de cei de acuma de cît cei carboniferi! Minune mare! Dar păcat că nu-i adevărat cum ne spune D-sa. Noi vedem în „Revue scientifique“ tot nu a luat sama, vroea să dea numai de cît cu piciorul în teoria evoluției. Noi vedem acolo că prin mai multe caractere ale labelor scorpionul lui Lindstom samănă cu formele embrionare ale unor arahnide actuale și că aceste caractere lipseau scorpionilor carboniferi; așa dară tot scorpionii mai vechi au și forme mai arhaice și Dl. cronicariu degeaba s'a grăbit cu proclamarea spărturei în teoria evoluției.

Sfătuim pe Dl. cronicariu să se convingă bine de valoarea probelor negative și să lese evoluția în pace.

T. U

VANITAS VANITATUM

Cînd stau gîndind, amare lacrimi din ochi-mî jalnic isvoresc...

Aşă şi vis cu vis se duce, simţirile se risipesec

Şi din frumoasa'nchipuire ce'n tineretă ne suride

Nu mai rămîne decît jalea mormîntului ce se închide

Sub a durerei ternă tristă,—şi fiorosul glas al morţii

Din cînd în cînd ne tot vesteşte că am sosit 'naintea porţii

Prin care trecem spre noi anul eternei linişti fericite

Unde nu-i ură, nici durere, nici lacrimi calde risipite

Pe lung cadavrul de căntă al nesfîrşitei suterinţi

Ce-atîte inimi în durere cu lungi blăstămuri, lungi silinţi

Au revărsat! În drumul sarbăd, cu toţii amici duşmani şi fraţi

Şi mic şi mare de-opotrivă în rînduri mergem înşiraţi!

Martin.

BCP Nepotriviri între Evangheliile. Cluj

Se vor miera unii de ce ne mai ostenim cu asemenea lucruri; la ce să dovedim că povestivile aşă numiţilor autori ai Evangheliilor nu se potrivesc între dînşii cînd putem arăta că nu există nici Dumnezeu măcar? Totu-şi iese de nevoie să luptăm nu numai în potrivea celor ce cred filosoficeşte numai într'un D-zeu, ci şi în potrivea acelor ce se cred creştini şi admit că evangheliile au fost însuflate de una din feţele triimei, de duhul sfînt. Dacă vom reuşi să dovedim că credinţile creştinilor sînt fără temei, ne va rămănea să luptăm numai cu teişti curaţi şi chestia va ajunge mult mai ştiinţifică. Lucrăm după scrierea unui teist, *Patrice Laroque*, intitulată „*Examen critique des doctrines de la religion chrétienne* Paris 1864.“ Dacă domniî teologî de la „*Revista teologică*“ n'au cetit încă scrierea aceasta, lucru de alt-feliu firesc pentru nişte însuflaţi de duhul sfînt, ar face bine să o cetească şi să o combală, dacă le va da mîna. În acest număr voiî vorbi despre *spiţa neamului* lui Isus.

Creștinii ne tot spun că Isus ieră din neamul lui David, pe de altă parte ne spun că în Mariea, mama lui Isus, s'a zemeslit acesta prin lucrarea duhului sfînt. Prin urmare trebuie să dovedească că Mariea ieră din neamul lui David. Ce fac înse cei doi (nu patru) evangheliști, Matei și Luca? Ne înșiră fie-care genealogia lui Iosif! Chiar dacă Iosif ar fi fost din neamul lui David, ce urmează de aceea pentru Isus? De bună samă că nemică. Mai frumos, cele două genealogii, (cea după Luca și cea după Matei, nu se potrivesc nici între dînsele, nici cu testamentul vechi, cu biblia. S'au încercat comentatorii a spune că Luca a dat spița neamului lui Isus după mamă, dar cum se face atunci că amîndoi sfîrșesc cu Iosif, dacă genealogia Mariei nu ar fi pus ca fiu al presupului tată a Mariei pe Iosif logodnicul ie. Pe urmă creștinii spun că tatăl Mariei se numea Ioachim și nu Helia cum vedem în evanghelia lui Luca. Așa fiind urmează că amîndouă genealogiile aū de gînd să ne arăte spița neamului lui Iosif. Deși cum am spus, după evangheliștii citați, Iosif, n'a avut nici un amestec la zemeslirea lui Isus, totu-și să vedem ce felii de potrivire găsim în zisele duhului sfînt care se aude că a însuflat și pe Luca și pe Matei.

După Luca Iosif iese din seminția lui Nathan fiul lui David, după Matei din potrivă din seminția lui Solomon!

Un comentatoriu Wallon a încercat să împace amîndouă genealogiile și a dat următorul tabel:

David

Solomon	Nathan
⋮	⋮
Iehonia (tatăl firesc)	Neri (tatăl legal)
Salatiel Zorobabel	

Abiud	Resa
⋮	⋮
Iacob (tatăl firesc)	Ilii (tatăl legal)

Iosif

Wallon presupune că Iehonia și Neri erau frați de pe mamă și că după moartea lui Iehonia, Neri a luat pe femeia aceluia și a avut fiu pe Salatiel. Dar atunci după legea leviratului Salatiel ar trebui socotit ca fiu al lui Iehonia și nu al lui Neri. Tot ast-feliu presupune și despre Iacob și Elii pe cari îi face de asemenea frați de pe mamă, ceea ce am zis mai sus se potrivește și aici, deci cum de vine duhul sfânt și însuflă pe Luca să dea o genealogie nepotrivită cu legea leviratului, ori dacă întorcem lucrurile alt-feliu de ce a însuflat lucruri greșite lui Matei.

Dar afară de acestea mai sînt nepotriviri între aceste genealogii și între vechiul testament.

Matei pune „între Ioram, fiul lui Iosafat, și între Ioatan, tatăl lui Ahaz, la rîndul 8 și 9 o singură generație, un singur rege, pe Ozias, în timp ce cartea a patra a *regilor*, cap 8, 9, 11, 12 și 14 și cartea 1^a din *Paralipomene*, cap 3, pun cîte patru: Ohozas, Ioas, Amasias și Azarias.“ Patrice Larroque admite că Azarias poate fi confundat cu Ozias, cum se întîmplă în alte locuri în cartea regilor și în *Paralipomene*: „La rîndurile 10—12, nu numește de cît o generație, un rege, pe Iehonias fiul lui Iosias; pe cînd în cartea a 4^a a regilor cap. 23 și 24 și în a doua din *Paralipomene*, cap. 36, aflăm doi, pre Eliacim, al cărui nume îl preface faraonul Nehao în Ioachim și apoi pre Ioachim fiul lui Ioachim.“

Iată deci cum evanghelistul însuflat de duhul sfânt nu cunoaște patru domnii însemnate ale regilor Iudeei; Pe urmă Matei la r. 12 și 13 spune că tatăl lui Zoro-

babel a fost Salatiel și că fiul lui Zorobabel s'a numi-
Abiud. În cartea 1-a din Paralipomene. cap. 3 r. 17—20
vedem că tatăl lui Zorobabel a fost Phadaia fratele lui
Salatiel și nu numește pe Abiud între fiii lui.

Luca greșește și iel, sau nu se potrivește cu vechiul
testament, în privința lui Zorobabel și spune că acest Zo-
robabel a avut un fiu Resa, despre care nu se spune ne-
mică în cartea 1-a din Paralipomene unde sînt înșirați
toți fiii lui Zorababel ba chiar, în afară de regula obiș-
nuită, numește și o fată, Salomit.

Mi se pare că iese destul de frumoasă „harababură“
pentru niște cărți dictate de sfîntul duh, adecă de însu-și
D-zeu. Nu se poate zice că acestea sînt greșeli făcute de
copiști, căci afară că deosebiriile sînt peste măsură de mari,
dar ce încredere mai merită biblia dacă ca orîce lucrare
omenească a putut fi falsificată și greșită? Pe urmă D-zeu
care a ținut se vede să vorbească oamenilor prin evan-
ghelisti, ar fi avut grijă să păstreze neatinse asemenea
scrieri prețioase.

A. T. U.

◆◆◆

Cătră D-nii cetitori.

Numărul viitoriu va ieși foarte curînd, ru-
găm pe abonații noștri remași în urmă cu plata
să ne trimată banii; iear cei în curent să ne
trimată pe anul al IV-lea, sprijinindu-ne ca și
până acuma.

Redacția.

◆◆◆